

5. Siyasi oyunlar publisistik müşahidə müstəvisində

Qulu Məhərrəmli ləyaqətli, özünə və sözünə hörmət ediyim jurnalistlərdəndir. Həmişə öz ideyasına, prinsiplərinə mövqeyinə sadıqdır. Ən parlaq keyfiyyəti istənilən çətin şəraitdə həqiqəti deməyə can atmasıdır. Ağillı və məntiqli fikirləri, cəsarətli davranışları ilə qarşısındakı düşündürməyi, inandırmağı bacırır. İndiki zamanda xarakterini saxlamaq, ideyasını qorumaq, öz sözünü demək böyük hünərdir. Qudur ki, mən Qulu Məhərrəmli-ni həm də hünərli jurnalist sayıram.

Musa YAQUB,
Xalq şairi

Nəhəng Sovet rejiminin çöküşü ilə güc dövrləri arasında maraqlı savaşı başladı. Bu maraqlı əslində iki istiqamət-də qanı görünməyən ölüm-dirim savaşı kimi başlamışdı: iqtisadi maraqlar, siyasi iddialar. Əslinə qalsa, bu maraqlı bölgüşü şərtidir. Siyasi marağın arxasında iqtisadi maraqlar dayandı kimi iqtisadi marağın da siyasi niyyətləri gizlədibə bilər.

Dünyanı bürümüş bu maraqlı savaşı-nın nüvəsi Qafqazla bağlıdır. Mələmür ki, Rusiya yeni tarixi-siyasi şəraitin nə-ticəsi olaraq özünün təsir dairəsində olan nüfuz ərazilərini sürətlə itirdi. Pribaltika, Şərqi Avropa sürətlə əldən çıxdı. Bütün bunlara baxmayaraq hələ də keçmiş Sovet məkanına özünün əmlakı kimi baxan Rusiya tarixi-gedişatı dəyiş-dirmək zorunda olmasa belə müəyyən ərazilərdə etnik münasibətlər fonunda nüfuzunu qorumağa, yerini bərkitməyə çalışır. Şübhəsiz, bu yöndə Qafqaz onun üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İstər-istəməz dünyanın siyasi mənzərəsini düşüncə müstəvisinə gətirən politoloqlar, icmalçılar məsələləri bağlı olduqları siyasi dairələrin marağına uyğun şərh etməyə çalışır. Və bu sırada, əlbəttə, Qulu Məhərrəmli-nin də kifayət qədər yətarli yeri var. Onun siyasi şərhlərini digər beynəlxalq icmalçıların nöqtəyi-nəzərindən fərqləndirən cəhətlər hansılardır? Digər siyasi icmalçılar şərh etdikləri hər hansı bir məsələdə tapşırıq aldıkları siyasi dairələrin marağı və niyyətlərini əsas götürür. Amma Qulu Məhərrəmli üçün siyasi şərhlərində əsas şərt onun vətəndaşlıq mövqeyi ilə bağlıdır. O, əslində Azərbaycan həqiqətləri uğrunda vuruşur. Onun publisistikası vətə-nə münasibət hissindən qaynaqlandır. Sözü vətən duyğuları ilə cana gəlir. O, demək olar ki, bütün publisistik yazılarında baş verən olayların mürəkkəb mexanizmini açmağa çalışır və bu yöndə Azərbaycanın hansı yolla gedə biləcəyini də daha çox işıq salır: "Qafqaz sabitlik həyətində, Rusiya isə kəmərlərindədir", "Qarabağ: problemin həlli nə vaxta qaldı?", "Azərbaycan və Ermənistan fərqli təhlükəsizlik müstəvilərində", "Xəzər statusu sindromu", "Bakı-Ceyhan: Türkiyənin ümidi, Rusiyanın kədəri", "MDB-dən biza bir xatirə... bizdən ona nə qalacaq?", "Deyəsən, Rusiya dağılır: yavaş-yavaş..." kimi yazılar, demək olar ki, hamısında Qafqazın mənəvi, siyasi, iqtisadi, həmçinin inzibati xəritəsi düşüncə müstəvisində ən kölgəli məqamlarına qədər nəzərdən keçirilir.

Biz əvvəl də demişik, yəne də təkrar edirik ki, Qulu Məhərrəmli-nin publisistikası zamanla nəfəs alır, onun düşüncə ahəngi vaxtın reallığı ilə birgə dəyişir. Ancaq, əlbəttə, bu ürək dö-

yüntülərinin ritm heyecanlarının hansı zamana və hansı şəraitə qədər davam edəcəyini ardıcıl olaraq müəyyən ehtimallarla olsa belə diqqətə çatdırır. Və, əlbəttə, Qulu Məhərrəmli-nin bütün ehtimalları publisistik fantaziyasına yox, real həyat həqiqətlərinə köklənir.

Dünyanı lərzəyə gətirən əsas amil Xəzərin enerji ehtiyatlarıdır. Azərbaycan, Qulu Məhərrəmli-nin şərhələrinə görə, ən zəif, iqtisadi cəhətdən çökmüş siyasi nüfuz müstəvisində işsizlik zamanında belə siyasi iradəsini göstərə bildiyi üçün öz mali, mülki üzərində haqqını beynəlxalq hüquq qanunlarına əsasən qoruyur. Rusiya nə qədər donunu, bəzən məzmununu dəyişən siyasi oyunlar şousu göstərsə də Azərbaycan, Amerikani, İngiltərəni və Türkiyəni öz ölkəsinə gətirə bildi. Əgər bu ölkələr Qulu Məhərrəmli-nin qeyd etdiyi kimi özlərini Azərbaycan neftinin istehlakçısı kimi görürsə, demək, müəyyən mənada burada onların mənafeələri var və hər kəs öz mənafeəyini qorumaq iddiasındadır. Rusiya isə Qulu Məhərrəmli-nin də təsvir etdiyi dəqiq mənzərədə hələdi ki söz sahibi ola bilmədi. Ancaq kəmərin haradan keçməsi məsələsində yəne də ısrarını davam etdirir. Azərbaycanda isə çoxları elə düşündürdü ki, son anda Rusiya oyun şərtlərini dəyişər, daha gərəkməz bir şou yaradar. Amma situasiyanı təhlil edən Qulu Məhərrəmli yazır: "Amma bundan narahət olmağın dəyməz, çünki Kremlin indiki gedisində Rusiya siyasəti üçün ənənəvi olan zorakılıq nəzərə çarpır. Bu isə alternativ marşrutlar içərisində ən münasibini seçmək imkanını xeyli artırır. Amma gərəklə dünya bu məsələdə Rusiyanı başa düşsün. Axı Moskva əldən çıxmağa olan "Qafqaz" qatarını, heç olmasa, kəmərlə nəzarət imkanını ələ keçirməklə əvəzləyib saxlamaq istəyir". Bu qeydlər Qulu Məhərrəmli-nin 1998-ci il aprel xronikasının əvvəlinə aiddir. Hadisələrin gedişini izlədikcə, neftin yolu aydınlaşdıqca, bir sözlə, neftlə bağlı münasibət dalgaları kükrədikcə və aram olduca dünya ölkələrinin diqqətindən kənarda qala biləcək Qarabağ problemi Qulu Məhərrəmli-nin diqqətindən kənarda qalmır, o, konkret sual qoyur: "Qarabağ: problemin həlli nə vaxta qaldı?". Suala cavab verməyi də yaddan çıxarmır: "Əlbəttə, indi "Problemin həlli nə vaxta qalır?" sualının konkret cavabı olmasa belə, hazırkı mərhələdə regionda gedən proseslər, dünyadakı ümumi siyasi ab-hava və ən başlıcası isə, hüquqi üstünlük Azərbaycanın tərəfindədir. İndi diplomatiyanın əsas vəzifəsi bu möv-cud dağınıq üstünlüyü gerçək üstünlüyə çevirməkdir. Çünki indi yazdır və hər yaz olduğu kimi, qaçqınlar bu dəfə də böyük ümidlə payızda öz yurdlarına qayıdacaqlarını gözləyirlər. Görək bu payız necə olacaq?". Ümumiyyətlə, Qulu Məhərrəmli-nin şərhələrində təkəsi siyasi proqnozlar yox, xüsusi aydınlıq mesajları, dəqiq və aydın xəbərdarlıqlar da xüsusi yer alır. Əslində, həmin mərhələdə neft amilinin bir qədər küncə sıxışdırıldığı Qarabağ probleminə hüquqi üstünlüyün Azərbaycan tərəfində olduğunu təkəsi diqqətə yönəltir, həm də diplomatlara, xarici ölkələrdə olan səfirliklərə, diplomatik korpusun bütün eməkdaşlarına xatırladır ki, Azərbaycanın haqq işini, hüquqi üstünlüyünü öz mübarizələrində vahid məcraya yönəltsinlər. Bununla da gələcəyi əlimiz çatmayan üfüq kimi yox, yaxınlıqda olan mübarizə meydanı kimi təqdim edir.

Azərbaycanla Ermənistanı müxtəlif tərəflərdən müqayisə edən politoloq və

icmalçılardan fərqli olaraq, Qulu Məhərrəmli bu iki ölkənin təhlükəsizlik baxımından fərqli müstəvidə olduğunu da bildirir. Ermənistan Rusiyanın əlaltı rolunda olsa da, Azərbaycan öz müstəqilliyində hər cür çətinliyə və qonşular tərəfindən təzyiqlərə məruz qalsa da ısrarlıdır. O vaxt çoxları Azərbaycanın müstəqilliyində ısrarlı olmasını zərərli addım kimi şərh edirdi. Ancaq Qulu Məhərrəmli daha böyük güc mənbələrinin öz niyyətlərini gerçəkləşdirmək üçün Azərbaycanı ən münasib istinad və yol xəritəsi kimi gördüyünü qətiyyətlə bildirirdi: "... ölkənin geoiqtisadi mövqeyi, NATO-ya qəribə üçün arzuolunan münasibəti, üstəgəl ABŞ-in Asiyaya çıxış kimi Azərbaycana əsas kommunikasiya arteriyası kimi yanasması bu ölkənin siyasi cəhətdən perspektivləri haqqında nikbinliklə danışmağa əsas verir". Doğrudur, Qulu Məhərrəmli ABŞ-in Ermənistan maraqlarını da kənarda qoymur. Ancaq okeanın o tayında yaxşı bilirlər ki, Rusiya və İran Ermənistanda onlara əl-qol açmağa imkan verməz. Ermənistanla Azərbaycanın bir fərqi də Qulu Məhərrəmli-nin dəqiq yanaşması var. Ermənistanın xarici siyasət kütlə psixologiyasının təsiri altında formalaşır. Və burada yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, müasir Ermənistanın aradan iki onillikdən də çox vaxt keçməsinə baxmayaraq xarici siyasəti yəne də kütlə psixologiyasının, küçə ab-havasının təsiri altında davam edir. Azərbaycan isə artıq xarici siyasətini, hərbi durumunu özünün iqtisadi imkanlarına güvənərək müstəqil siyasi iradə hesabına yeridir. Bu günün fonunda vaxtı ilə Qulu Məhərrəmli-nin işarə etdiyi məqamların həqiqət təzahürünü görmək çətin deyil. Bu mənada, onun şərhləri əslində diplomatik mübarizədə prospekti işıqlandıran enerji mənbəyidir.

Ən quru faktları belə obrazlı düşüncə müstəvisinə gətirən Qulu Məhərrəmli 98-ci ilin aprel xronikasında Xəzər statusu sindromuna da diqqətli cəlb edir. O hələ əvvəllər də bu barədə yazmışdı və biz bu barədə düşüncələrimizi oxucularla bölüşmüşük. Amma bir daha qeyd etməyə dəyər ki, Qulu Məhərrəmli Xəzərin statusu ilə bağlı problemlərini tezliklə arxa plana keçəcəyini vurğulamaq və 20-ci əsrin sonunda bir daha bu məsələyə qayıdaraq Qazaxıstanın və Türkmənistanın statusu sindromundan azad olaraq öz mövqələrini Azərbaycandanın mövqeyi ilə uyğunlaşdırmağa yönəldiklərini tarixi-siyasi proseslərin qanunauyğun axarı hesab edir. Türkiyənin Qafqaza daxil olmasında bütün mənəvi amillərlə birgə iqtisadi maraqların mövqeyindən də çıxış edərək Bakı-Ceyhana qucaq açması əslində ümidlərin həqiqətə çevrilməsinə təm şərət yaratdı. Bu, əlbəttə, Rusiyanın böyük kədəri idi. Rusiyanın MDB-də aparıcı olması ("MDB-dən biza bir xatirə... bizdən ona nə qalacaq?") əslində onun əsasən öz niyyətləri ilə bağlıdır. MDB iqtisadi inteqrasiyanın əsas götürür. Doğrudur, digər bir amili də Qulu Məhərrəmli diqqətə çatdırır. Rusiya istəyir ki, MDB ölkələri onun siyasi diktəsini qəbul etsin. Amma artıq Azərbaycanın və digər postsəvet respublikalarının beziqlərini təmsalində açıq-aydın görmək olar ki, bu ölkələr öz müstəqillikləri ilə qürur duymaqdadırlar və yaşamaq iqtidarını sübut edirlər. Nə siyasi, nə də iqtisadi baxımdan Rusiya artıq postsəvet məkanına hökm etmək iqtidarında deyil; Qulu Məhərrəmli isə öz fikrini üslubuna uyğun orijinallıqla və obrazlı şirinliklə bitirir: "Təkcə bu iki mühüm səbəbə görə MDB-nin onurğa

sütununun əyilməsi diaqnozunu təsdiq etmək mümkündür. Onurğa əyildikdən sonra isə heç bir struktur öz müvazinətini saxlaya bilmir. Deyəsən, bunu Moskvada da başa düşürlər". Əslində, elə bu başa düşmənin nəticəsi olaraq Azərbaycan Rusiyani Qarabağ savaşında birbaşa iştirakdan təcrid etdi.

Az qala bir əsr bundan əvvəl dünyanın məşhur tarixçi siyasətşünasları 20-ci əsrin sonunu imperiyaların dağılma zamanı kimi xarakterizə edirdilər. Sovet imperiyasının dağılması bu fikrin ən yaxşı sübutudur. Doğrudur, Rusiya hələ də özünün federasiya cəynəti altında bir çox xalqları və siyasi qurumları saxlamaqda davam edir. Professor Qulu Məhərrəmli Rusiyada gedən siyasi prosesləri izləyərkən onun da tezliklə ("Deyəsən, Rusiya dağılır: yavaş-yavaş...") kədər marşı altında hüznü bayraq qaldıracağını bildirir. Nə bilmək olar, onsuz da Qulu Məhərrəmli siyasi proseslərlə bağlı verdiyi proqnozların həqiqətə çevrilmə çoxluğu ilə fəxr edə bilər. Bəlkə bu məsələdə də reallığı görmək bizim nəslə qismət oldu.

Qulu Məhərrəmli-nin siyasi-politoloji şərhlərində bir çox dünya nəhəngləri – Çin, İndoneziya, Hindistan... haqqında mülahizələri də maraqla oxunur. Xüsusi ilə Çinlə bağlı təhlillərində nikbin proqnozlar verir. Çin möcüzəsi artıq reallıqdır. Və onu da qeyd edək ki, artıq böyük ipək yolu ilə Çin malları Azərbaycanı keçərək Avropaya ixrac olunur. Ümumiyyətlə, ilk baxışdan bizdən uzaq olan Hindistan, İndoneziya məsələsində Qulu Məhərrəmli-nin gələcəyə hədəflənmiş düşüncələrindəki mülahizələri tarixi fonda gerçəkləşməkdədir.

21 il əvvəl Qulu Məhərrəmli-nin qələmə aldığı "AXC-nin 80 illiyi: tarixi gerçəkliklə üz-üzə" məqaləsi bəzi məqamları ilə kövrəldici xarakter daşıya da əsasən qürurverici notlarla bəzənib. Hər halda həmin 80 illik yubileyi yarım təntənə ilə qeyd olunduğu Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti haqqında Qulu Məhərrəmli xüsusi sövqlə yazır ki, şərqin ilk demokratik dövlətini yamanlayan tarixçilər nala-mıxa vursalar da xalq şərhli tarixi özünün kökü, istinad mənbəyi kimi unutmur. Qulu Məhərrəmli AXC liderlərini qışqananlarını tezliklə peşman olacağını da bildirməkdən çəkinmir. Həmin dövr üçün bu Qulu Məhərrəmli-nin açıq danışmaq cəsarətinin nəticəsi idi: "Lakin zaman keçir və o öz nəhəng addımları ilə əsrləri arxada qoyaraq tarixi saxtalaşdıranlara və yalançı tarix qondarmaq istəyənlərə əmanət: bir qələ qəhə çəkərək hər şeyi yerinə qoyur. Bu mənada Azərbaycan xalqı AXC-nin 80 illiyini əlamətdar hadisə, XX əsrin və istiqlal mübarizəmizin gerçək tarixi faktı kimi qeyd etməklə yanaşı, global təfəkkürün dəyişdiricisi olmuş M.Ə.Rəşidzadə, Y.Nasibbəyov, F.X.Xoyski, Ə.Topçubəyov kimi liderlərimizin xatirəsi önündə baş əyir". Bəli, zaman keçir və həqiqətlər zamanı gəlib çatır. AXC-nin növbəti yubileyinin necə təntənə ilə keçiriləyi hər birimizin yadındadır. Yubiley medalları təsis olundu, şərhli tarixin şərhli araşdırıcıları xüsusi təltiflərə layiq görüldülər. AXC liderlərinin yubileyləri haqqında prezident sərəncamları onların mənəvi irslərini tədqiqinə rəvac verdi. İndi AXC dövrünün diqqətə öyrənilməsi geniş profilli institut səviyyəsində davam etdirilir.

Əvvəllər də belə bir ifadə işlətmisəm: həqiqəti boğmaq olar, amma kəfə-nə büküb qəbirə qoymaq mümkün deyil.